INKLYUZIV TA'LIM ISLOHOTLARI

Vol 1 № 2 2026

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING DOLZARB MASALALARI VA PSIXOLOG FAOLIYATINING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI

Turayeva Gulchehra Urayimovna

O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik respublika tashxis markazi metodisti Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida psixologik xizmatning bugungi kundagi dolzarb masalalari hamda psixolog faoliyatining asosiy yo'nalishlari yoritilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik salomatligini muhofaza qilish, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash, xulq-atvordagi muammolarni barvaqt aniqlash va profilaktika qilish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, psixologning bolalar, pedagoglar va ota-onalar bilan hamkorlikdagi faoliyati hamda uning ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati ilmiy manbalar asosida asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, psixologik xizmat, psixologik salomatlik, maktabgacha yoshdagi bolalar, emotsional rivojlanish, ijtimoiy moslashuv, psixodiagnostika, psixoprofilaktika, ota-onalar bilan hamkorlik, psixolog.

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассмотрены актуальные вопросы психологической службы в дошкольных образовательных организациях и основные направления деятельности психолога. Проанализированы вопросы сохранения психологического здоровья детей дошкольного возраста, поддержки их эмоционального и социального развития, раннего выявления и профилактики поведенческих проблем. Также на основе научных источников раскрыта роль

inklyuziv ta'lim isloholari

психолога в сотрудничестве с детьми, педагогами и родителями, а также его значение в образовательном процессе.

Ключевые слова: дошкольное образование, психологическая служба, психологическое здоровье, дети дошкольного возраста, эмоциональное развитие, социальная адаптация, психодиагностика, психопрофилактика, взаимодействие с родителями, психолог.

ABSTRACT: This article discusses current issues of psychological services in preschool educational institutions and the main areas of a psychologist‘s professional activity. Particular attention is paid to preserving the psychological well-being of preschool children, supporting their emotional and social development, and ensuring early identification and prevention of behavioral problems. The article also highlights the psychologist‘s cooperation with children, teachers, and parents, emphasizing the importance of psychological support in the educational process based on scientific literature.

Keywords: preschool education, psychological service, psychological well-being, preschool children, emotional development, social adaptation, psychodiagnostics, psychological prevention, parent cooperation, psychologist.

KIRISH

Mamlakatimizda maktabgacha ta‘lim tizimini rivojlantirish, bolalarning har tomonlama barkamol kamol topishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Maktabgacha yosh davri inson hayotidagi eng muhim rivojlanish bosqichlaridan bo‘lib, aynan shu davrda shaxsning emotsional, ijtimoiy va intellektual rivojlanishiga asos solinadi. Shu bois bolalarning psixologik salomatligini muhofaza qilish hamda rivojlanishidagi ehtimoliy muammolarni barvaqt aniqlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi.

So‘nggi yillarda bolalar orasida emotsional zo‘riqish, xavotirlanish, agressiv xulq-atvor, tengdoshlari bilan muloqotdagi qiyinchiliklar va ijtimoiy moslashuv muammolari

inklyuziv ta'lim islohotlari

ko‘payib borayotgani kuzatilmoqda. Bunday holatlar bolalarning keyingi ta‘lim bosqichlariga tayyorgarligi va shaxs sifatida shakllanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan maktabgacha ta‘lim tashkiloti psixologining faoliyati, uning bolalar, pedagoglar va ota-onalar bilan olib boradigan ishlari alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur maqolaning maqsadi maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida psixologik xizmatning zamonaviy yo‘nalishlari va dolzarb muammolarini tahlil qilish hamda psixolog faoliyatining samaradorligini oshirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanishi masalalari ko‘plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan o‘rganilgan. L.S. Vigotskiy bolalar rivojlanishida ijtimoiy muhit va kattalar bilan hamkorlikning muhimligini asoslab bergan. Uning “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasi bugungi kunda ham maktabgacha ta‘lim amaliyotida keng qo‘llanilmoqda.

A.N. Leontyev va D.B. Elkonin maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatining yetakchi turi sifatida o‘yinning rivojlantiruvchi ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslaganlar. J. Piaje esa bolalarning kognitiv rivojlanish bosqichlarini tavsiflab, tafakkur shakllanishining psixologik qonuniyatlarini yoritgan.

E. Erikson shaxs rivojlanishining psixososial bosqichlari nazariyasida maktabgacha yosh davrini tashabbuskorlik va mustaqillikning shakllanish bosqichi sifatida izohlaydi. A. Bandura ijtimoiy o‘rganish nazariyasi orqali bolalarning xulq-atvori kuzatish va taqlid qilish orqali rivojlanishini ta‘kidlaydi.

O‘zbekistonlik olimlar tomonidan ham bolalar psixologiyasi, oilaviy tarbiya, psixologik xizmat va shaxs rivojlanishi masalalari yuzasidan qator tadqiqotlar olib borilgan. Ushbu tadqiqotlarda bolalarning psixologik salomatligini ta‘minlashda oila, pedagog va psixolog hamkorligining ahamiyati alohida qayd etilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

inklyuziv ta'lim islohotlari

Tadqiqot davomida nazariy va empirik metodlardan foydalanildi.

Nazariy metodlar:

- ilmiy-pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish;
- qiyosiy tahlil;
- umumlashtirish va tizimlashtirish.

Empirik metodlar:

- kuzatish;
- suhbat;
- pedagog va ota-onalar bilan anketa so‘rovi;
- psixologik diagnostika usullari;
- faoliyat mahsullarini tahlil qilish.

Tadqiqotning metodologik asosini shaxs rivojlanishining madaniy-tarixiy konsepsiyasi (L.S. Vigotskiy), faoliyat nazariyasi (A.N. Leontyev), kognitiv rivojlanish nazariyasi (J. Piaje) hamda psixososial rivojlanish konsepsiyasi (E. Erikson) tashkil etdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida psixolog faoliyatining asosiy qismi diagnostika va maslahat berish ishlari bilan bog‘liq. Biroq zamonaviy talablar psixologdan nafaqat muammolarni aniqlash, balki ularning oldini olishga qaratilgan profilaktik faoliyatni ham talab etadi.

Kuzatuvlar natijasida bolalarda uchraydigan psixologik muammolar quyidagi guruhlarga ajratildi:

- emotsional muammolar (xavotirlanish, qo‘rquv, injiqlik);
- xulq-atvor muammolari (agressivlik, itoatsizlik, impulsivlik);
- kommunikativ qiyinchiliklar (tortinchoqlik, muloqotdan qochish);
- moslashuv muammolari (yangi muhitga ko‘nika olmaslik).

Inklyuziv ta'lim islohotlari

Aniqlanishicha, ushbu muammolarning asosiy sabablari oilaviy munosabatlardagi nosog‘lom muhit, ota-onalar e‘tiborining yetishmasligi, tarbiyadagi nomuvofiqliklar hamda raqamli texnologiyalardan nazoratsiz foydalanish bilan bog‘liq.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, psixolog, tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi yo‘lga qo‘yilgan guruhlarda bolalarning ijtimoiy moslashuvi va emotsional barqarorligi yuqoriroq darajada kuzatiladi. Profilaktik va rivojlantiruvchi mashg‘ulotlarda muntazam ishtirok etgan bolalarda muloqot ko‘nikmalari, o‘zini boshqarish va hamkorlik qilish sifatlari sezilarli darajada yaxshilangan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida psixologik xizmat bolalarning sog‘lom psixologik rivojlanishini ta‘minlashda muhim o‘rin egallaydi. Psixolog faoliyatining samaradorligi diagnostika, profilaktika, korreksiya va maslahat ishlarining uzviy bog‘liqligiga hamda pedagoglar va ota-onalar bilan hamkorlik darajasiga bog‘liq.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida psixologik monitoring tizimini takomillashtirish.

2. Bolalardagi emotsional va xulq-atvor muammolarini erta aniqlash bo‘yicha skrining dasturlarini joriy etish.

3. Ota-onalar uchun muntazam psixologik-ma‘rifiy seminar va treninglarni tashkil etish.

4. Pedagoglarning psixologik kompetentligini oshirishga qaratilgan o‘quv dasturlarini kengaytirish.

5. Psixologik salomatlikni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan o‘yin terapiyasi, art-terapiya va ijtimoiy-emotsional rivojlantirish mashg‘ulotlarini tizimli ravishda tashkil etish.

6. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida psixologik xizmat faoliyatini raqamli monitoring va baholash tizimlari bilan integratsiya qilish.

inklyuziv ta'lim islohotlari

Shunday qilib, maktabgacha ta‘lim tashkiloti psixologining faoliyati bolalarning psixologik salomatligini muhofaza qilish, ularning ijtimoiy moslashuvi va intellektual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashning muhim omili sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва: Эксмо, 2022. – 512 с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность– Москва: Академия, 2021– 352 с
3. Эльконин Д.Б. Психология игры. – Москва: Владос, 2020. – 360 с.
4. Пиаже Ж. Психология интеллекта. – Санкт-Петербург: Питер, 2019. – 400 с.
5. Эриксон Э. Детство и общество. – Санкт-Петербург: Речь, 2021. – 448 с.
6. Bandura A. Social Learning Theory. – New York: General Learning Press, 1977. – 247 p
7. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. – New York: Bantam Books, 2005. – 352 p.
8. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida psixologik xizmatni tashkil etish bo‘yicha metodik tavsiyalar. – Toshkent, 2024. – 68 b.

Inklyuziv ta'lim islohotlari